

Garda Dezső

MAGYAR FORRADALMI MEGMOZDULÁSOK ÉS A ROMÁN KATONAI-POLITIKAI HATALOMÁTVÉTELHEZ VEZETŐ ESEMÉNYEK 100 ÉVVEL EZEŐTT, GYERGYŐSZENTMIKLÓSON

A MAGYAR FORRADALOM ÉS AZ ANTANT HATALMAK

1918. október 28–30-a között tört ki a magyar forradalom. Az őszirózsás forradalom az első világháború elhúzódása miatt elégedetlenkedő katonák és civilek utcai tüntetésekkel, felvonulásokkal és sztrájkokkal kezdődő felkelése volt Budapesten és a nagyvárosokban. Nevét a katonák táborig sapkáján az uralkodói névjellel ellátott sapkarózsa helyére tűzött, a felkelés jelképévé vált őszirózsáról kapta. A forradalom győzelmével Magyarország kivált az Osztrák–Magyar Monarchiából.

A hadsereg egy része a szocializmus osztályhadseregévé vált. Pogány József vezetésével, aki a budapesti katonatanács elnöke volt, a tiszteket leváltották és helyükbe ún. bizalmi tiszteket választottak. Ezek a bizalmi férfiak voltak Pogány József első kommunista ügynökei, akiknek révén gyorsan terjedt a rombolás munkája.

1918. október 31-ére virradó éjjel a nemzeti tanácshoz átalált munkások és katonák megszállták a középületeket, a postát, a telefonközpontot, a Keleti pályaudvarról visszahozták a bevagonírozott katonákat. Semmiféle erő nem volt, amely szembeállhatott volna a tömegekkel. Hadik lemondott, s a király gróf Károlyi Mihályt nevezte ki miniszterelnökké. A kormány a Károlyi-, a Polgári Radikális és a Szociáldemokrata Pártból alakult meg néhány párton kívüli szakember bevonásával. A kormány tagjai: belügyminiszter gróf Batthyány Tivadar, aki a király személye körüli miniszter feladatait is ellátta, kereskedelem-, ipar- és közlekedésügyi miniszter Garami Ernő, földművelésügyi miniszter Búza Barna, aki egyúttal ideiglenesen az igazságügy-miniszter tisztségét is betöltötte, vallás- és közoktatásügyi miniszter Lovász Márton, honvédelmi miniszter Linder Béla volt. A tárca nélküli miniszterek a következők voltak: Nagy Ferenc közlekedéssel, Jászi Oszkár nemzetiségi ügyekkel, míg Kunfi Zsigmond népjóléti ügyekkel foglalkoztak.

A kormány programja kimondta az ország függetlenségét, de elismerte IV. Károlyt királynak, választójogot és politikai szabadságjogokat, radikál-

lis birtokpolitikát, munkaügyi és népjóléti intézkedéseket ígért. Az esküt a királynak tették le.

1918. november 31-én néhány katona lelötte gróf Tisza Istvánt. 1918. november 1-én a forradalmat köszöntő munkásgyűléseken – a MÁV Gépgyárban, Csepeli lőszergyárban –, a köztársaság kikiáltását követelték. Ennek hatására Károlyi fölmentést kért és kapott a királynak letett eskü alól. A kormány úgy határozott, hogy az államforma kérdését az alkotmányozó gyűlés fogja eldönteni. A forradalom győzelmének híre vidéken azonnal radikális megmozdulásokat eredményezett: a jegyzőknek mintegy harmadát elkergették, sok helyen lefoglalták a nagybirtokok magtárait, az üzletek árukészleteit, lefegyverezték a csendőrséget. Az egész országban munkás és helyi nemzeti tanácsok alakultak.

1918. november 2-án a Szociáldemokrata Párt szervezésében megalakult a budapesti Központi Munkástanács, amely legfontosabb feladatkörét a rend megőrzésében jelölte meg. Kunfi Zsigmond felkérte a munkásságot, hogy a konszolidáció érdekében hat hétre függessze föl az osztályharcot. Elrendelték a fegyverek beszolgáltatását. E napon hangzott el Linder Béla pacifista beszéde: „Nem kell hadsereg többé!” Megkezdődött ugyanakkor a katonatanácsok átszervezése.

1918. november 3-án Páduában az Osztrák–Magyar Monarchia megbíztottai aláírták a fegyverszüneti szerződést. Az olaszok által kijelölt demarkációs vonal azonos volt a történeti Magyarország határaival.

1918. november 6-án Károlyi Mihály vezetésével kormányküldöttség utazott Belgrádba, mivel a francia Balkán-hadsereg folytatta előnyomulását, és parancsnoka, Franchet d'Esperey nem ismerte el a páduai szerződést. Károlyi Mihály miniszterelnök és külügyminiszter, s Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter a fegyverszüneti tárgyalások eredményét 18 pontba foglalták össze. Az erdélyi nemzetiségi kérdésben a Szamos, Beszterce, a Maros és Tisza határolásaival állapította meg követeléseit az antant csapatok parancsnoka. Az antant Magyarország stratégiai pontjainak megszállását követelte. A belbéke megőrzéséért és esetleges lázadás esetére kikötötte magának, hogy a vízi utakat és vasutakat szükség esetén igénybe fogja venni. Az antant kötelezettséget vállalt, hogy Magyarország határait minden külérőszaktól megvédelmezi, s Magyarország területi épségét biztosítja. Károlyi Mihály a béke és fegyverszünet feltételeinek minden kikötését nem fogadta el, s a magyar népkormány memorandumát a parlamenten Párizsba vitte.

1918. november 8-án a cseh hadsereg egységei megkezdték a Felvidék megszállását. 1918. november 9-én a minisztertanács megbízta Károlyi Mihályt az önálló magyar külügyminisztérium és külképviseleti szervek fölállításával. A külügyi igazgatásról az 1918. évi V. néptörvény intézkedett. Magyarországnak azonban ekkor csupán Ausztriával voltak diplo-

máciai kapcsolatai. Ugyancsak november 9-én üzent hadat Románia Németországnak, ami közvetett szinten Magyarországot érintette.

1918. november 9-én a Román Nemzeti Tanács ultimátumot küldött Budapestre, mely a nemzeti önrendelkezési jog mellett követelte a vagyoni és közbiztonság fenntartását, s felszólította „a Magyar Nemzeti Tanács kormányát”, hogy adja át a Kelet-Magyarország feletti szuverenitást. A románok által igényelt terület a történeti Erdélyen túl magába foglalta a Bánságot, a Partiumot és Máramaros vármegyét. A Román Nemzeti Tanács a jogfolytonosság alapján akarta átvenni a hatalmat és bejelentette a románok elszakadási törekvését Magyarország területéből.

1918. november 10-én Alexandru Vaida-Voevod küldötteket menesztett Iași-ba, a királyhoz, akik sürgették a román csapatoknak Erdélybe való bevonulását a bolsevizmus megállítására. A románok ugyanis kihasználták a belgrádi fegyverszüneti szerződés ama pontját, miszerint az antant hatalmaknak joguk van Magyarország bármely pontját megszállni, ha a rend megkívánja.

GYERGYÓSZENTMIKLÓSI ESEMÉNYEK 1918 NOVEMBERÉNEK ELEJÉN

Miként látták Gyergyóban 1918 novemberének elején a forradalmi eseményeket? Vákár P. Arthur, az események kortársa így értékelte a november eleji eseményeket: „*A győztes forradalom sikerének végső biztosítékaként teljesedésbe ment minden demokratikusan érző magyar embernek legfőbb politikai vágya: Magyarország függetlensége.*

A forradalom megdöntötte a királyságot és most a magyar jog örök forrása, a nép akarata jogilag is tisztán fogja körvonalazni az új népköztársaság közjogi formáit, miután annak belső tartalmát már amúgy is megadta az október harmincadiki vértelen szabadságmozgalom.

S a magyar nemzet és a hadsereg egy szép reggelen megvalósulva látta régi vágyát, Károlyi Mihály gróf Magyarország miniszterelnöke lett. Érezte mindenki, hogy ez nem egyszerű személyváltozás lesz, de az egész multi rendszer összeomlik, hogy helyette egy új világ, egy új Magyarország épüljön fel. A múlt rendszert egy vezető politikus halála pecsételte meg, s politikai ellenfelei nem nyilatkozhatnak Tisza István haláláról szebben, mintha azt mondják, hogy a geszti családi sírboltban egy rendszer van örökre eltemetve.

A nagy világrengető események középpontjában a Magyar Nemzeti Tanács állott, s ez a szerv a népek lelkében élő egy közös érzésnek adott kilobbanást akkor, amikor az első Nép kormánytól bevette azt a puritán esküt, amelynek szövege ez: »Esküszöm, hogy Magyarországhoz hű leszek, teljes függetlenségét megvédem, minden erőmmel a magyar javát, szabadságát és haladását fogom szolgálni. Isten engem úgy segítjen!«»

A GYERGYÓI NEMZETI TANÁCS ÉS A NEMZETŐRSÉG MEG- ALAKULÁSA

Vákár P. Arthur így mutatta be a november eleji gyergyói eseményeket: „És jött a hömpölygő híráradat, s megmozdult az ország. Az ország nagyhete után beköszöntött Gyergyó nagyhete is. Előbb egy-két ember értette meg az eseményeket, fogta fel az események horderejét, s míg a háborút viselő Magyarország határszélein mindenki az ellenség előli menekülésre gondolt, addig a békéért forradalmi cselekedetre megérett Magyarország biztos szemmel tekintett a jövőbe s a tisztán látók nyugalma átömlött a nyugtalankodók lelkébe s a menekülés láza elült. A pár emberből álló mag körül lassú csoportosulás, tömörülés kezdődött, s míg az ország igen sok helyén szervezetlenül, tanácstalanul állottak az emberek, Gyergyószentmiklóson november 1-én szervezkedett, s 2-án már meg is alakult a gyergyói Nemzeti Tanács.”

A Gyergyói Nemzeti Tanács végrehajtó-bizottságának tagjai a következő személyek voltak: dr. Vákár P. Arthur, dr. Balás Elek, dr. Tódor Béla, Mihály József, Merza Vilmos, dr. Kugler Vilmos, Blénesi Albert, Besszer Béla, Kondorossy Kornél, Szebeny Gerő, Gruppenberg Fehrentheil Henrik, Orel Dezső, Zakariás Lukács, Szabó György, Görög Joachim, dr. Fejér Mihály, Bordás István, Márton Tamás, Selyem István, Kolumbán Ferenc Alberté, Kémenes József Antalé, id. Szász István, Páll József, Petrácsics Emil, László István, Szabó Márton, id. Lázár Péter, Jánossy György és Blénessy Dénes.

Gyergyószentmiklósról és a gyergyói községekből a következő személyek vállalták a Gyergyói Nemzeti Tanács nagy bizottságában való részvételüket:

- *Gyergyószentmiklósról*: E. Deér Kálmán, Boér Kálmán, Berecz Márton, Gáspár Máté, Bajna András, Bajna Árpád, Bíró József, Karácson Alajos, Zárug István, Puskás István, Melles Ferenc, Ferenczi Dénes, Romfeld János, Puskás Bálint, Orbán Sándor, Csergő Vencel, Zárug János, Lengyel Gergely, Jakabffy Béla, Pál Sándor, Kricsa Konrád, Karda Béla, Incze Dénes, dr. Miklósy Viktor, Szemerei Gergely, Löschner József, dr. Dobribán Antal, dr. Borbáth Jenő, dr. Nagy Lajos, Vető Gyula, Demeter Ferenc, Barabássy József, id. Réthi Mihály, ifj. Márton Lajos, Kercsó Miklós, Lázár Jenő, György Fazakas András, Madaras Albert, Blénessy István, Tamás Lönhárd, Pál Ignác, Gereöffy Csanád, Sántha Albert és Kari Károly;

- *Tekerőpatakról*: Zonda Vince plébános, Forika Ágoston kántor, Páll Lajos főbíró és Kovács Kálmán;

- *Kilyénfalváról*: Páll Tamás plébános, Marthy Károly, Minier Lajos, Kristó Károly, Balázs Ferenc, György Ferenc Ferencé, id. Jakab Antal, György Imre Imréé, id. Gál Ferenc, György József Istvánné, Czirják János Ágostoné, Kovács Barabás és Ambrus Ferenc;

- *Vaslábról*: Milch Sándor, Gajdos Simon, Látesz Miklós, Kolcsár Miklós dundu, Kolcsár János György, Czirják Tódor, Kolcsár Péter mur, Dónya Sándor, Kolcsár Gergely kosztandi, Szöcs Mihály Jánosé;

- *Remetéről*: Molnár Károly, Nagy Imre és Borbély Bartis Albert;

- *Újfaluból*: Gáspár János plébános, Szántó Ádám kántor, Bajkó Péter százados, Kovács Sándor és Dobribán István;

- *Álfaluból*: Kiss Antal, dr. Csáky Benjámin, Lukács Antal, Lukács Árpád, Lukács István és Kajtár Károly;

- *Csomafalváról*: Bochor Ferenc plébános, Ágoston Ágoston, Portik Lajos és Eperjesy Péter;

- *Szárhegyről*: Oláh Alajos, dr. Péterffy Lőrinc, Oláh Albert, Árpa Lajos, dr. Szini János és Czimbalmos Lajos;

- *Ditróból*: Fülöp Ákos, Mélik Antal, Plutz Gerő és Tarisznyás János;

- *Tölgyesről*: Veress Lajos, Puskás Imre, Blénesy József, Dobribán István, ifj. Tódor Antal, Görög Gyula;

- *Békásból*: Görög György, Csató József, Mezey Ferenc, Simon Márton, Bokor György.

A GYERGYÓSZENTMIKLÓSON TARTÓZKODÓ CSEH ÉS HORVÁT KATONASÁG LEFEGYVERZÉSE

A Gyergyói Nemzeti Tanács létrehozására veszélyt jelentett a városban tartózkodó 204. gyalogezred cseh legénysége s a szorosokban a fronton levő horvát és osztrák katonaság.

Bizalmas úton a nemzeti tanács tudomására jutott az, hogy a 204. gyalogezred tisztikara és legénysége autókkal Bukovinán át akar visszajutni hazájába, Csehországba. Ezért felszólították a parancsnokságot, hogy az elképzelése szökési tervnek minősül, s végrehajtását fegyveres erővel meg fogják akadályozni. Bár a tervet éjnek idején akarták végrehajtani, az nem sikerült, s így 12 darab teherautót, felszerelve gépfegyverekkel, és egy személyautót, a teherautókhoz tartozó benzin-készletet és felszerelést, mintegy 1 millió korona értékben lefoglaltak és biztonságba helyeztek.

A gyergyószentmiklósiaknak nagy problémát jelentett a 204. gyalogezred 700 főből álló legénységének elszállítása. A gyergyószentmiklósi állomásfőnök felvállalta az idegen ajkú katonaság hazaszállíttatását.

Gyergyószentmiklós területéről egyetlen katona sem távozott el fegyverrel, s az útvonal csendjét, biztonságát nem zavarták. Ennek ellenkezőjét tapasztalták a délről és északról átvonuló csapatoknál, amelyek a gyergyószentmiklósi vasútállomást fosztogatták, s romboló tevékenységüket egyes helyi lumpen elemek is támogatták.

A Gyergyói-medencében két községben zavargásra került sor. A zendülők a magántulajdont több helyen megsértették, de vér sehol sem folyt.

A magyarokkal ellenséges érzületű horvát és cseh katonaság nemcsak hogy minden zavargástól tartózkodott, de a nemzeti tanács kezébe lerakta a fegyvert, s az idegen országba igyekvő katonaság a kezei között levő pénzről a lehetőség határain belül elszámolt, mintegy negyedmillió koronát szolgáltatott be. Ezt az összeget nyomban a városi közpénztárban helyezték el, melyet a nemzetőrség szervezésére és ellátására fordítottak, ami 1918. november 2-án megkezdődött.

A Gyergyói Nemzeti Tanács kiáltványa a nemzetőrség feladatkörére vonatkozóan:

„A Gyergyói Nemzeti Tanács és ennek végrehajtó-bizottsága a Nemzetőrség megalakulása után a következő kiáltványt tette köze:

Katonák, Polgárok!

A Nemzetőrség ma megalakult és szervezkedését megkezdette.

A Nemzetőrség hatásköre városunkra és a községekre egyaránt kiterjesztett.

A Nemzetőrség parancsnokságát dr. László Dezső főhadnagy, irányítását Mihály József rendőrkapitány vette át. Az egyes szakaszok és századok parancsnokságára harctérről visszajött vitéz tisztjeink jelöltettek ki.

A Nemzetőrséget harctérről visszajött vitéz katonáink és szolgálatra jelentkezett polgáraink fogják alkotni.

Katonák! Polgárok!

E felelősségteljes órákban szívetekhez és eszetekhez szólunk. Hosszú, gondterhes utaitokon, míg a harctérről hazavergődtetek, szomorúan láthattátok azt a pusztítást, amelyet fegyveres és fegyvertelen katonáink állomásokon épületekben, anyagban és emberben végeztek.

Elég csak annyit mondanunk, hogy míg a gyergyói Nemzeti Tanács közeli frontjainkról elutazó idegen ajkú katonáinkat békés megértéssel lefegyverezte, addig a gyergyói medencén átutazó fegyveres és fegyvertelen katonaság egyetlen egy napon több mint egy millióra rugó kárt okozott.

Katonák! Polgárok!

Tudjátok-e, hogy minden elpusztított krajcárnyi értékkel a magyar nemzet vagyona – a mi –, a mindnyájunk vagyona pusztul el?

Tudjátok-e, hogy dicsőségesen kivívott független magyar hazánk függetlenségét, jelenjét és jövőjét veszélyeztetjük, ha lelépünk a törvényesség, a becsület útjáról?!

Tudjátok-e, hogy a fejetlenséggel, a rombolással, a béke, rend és csend megzavarásával ellenségeink kárörömét növeljük és vágyát gyarapítjuk, hogy hazánkra törjenek s a győzelem óráiban örömeinktől megfosszanak.

Katonák! Polgárok!

Ahol rend, csend és békesség volt, azt ott védelmezzük és biztosítsuk, ahol pedig a rend, csend és békesség megbomlott, állítsuk vissza.

Ez a dicsőséges feladat a Nemzetőrségre hárul.

Tömörüljetek, jelentkezzetek, foglaljátok el méltó helyeteket!

Ha dicsőséget szereztek neveteknek, nekünk messze idegen harctereken, szereztek itthon is.

Csináljatok rendet, békességet, hogy hálaadó imára gyűlhessünk össze.

Az Isten háza után a Nemzetőrség legyen az a hely, ahová tisztult lélekkel beléptek.

Az ünnepélyes eskü, amit a Nemzeti Tanács kezébe leteszték, megszenteli fegyvereiteket s lépteiteket, cselekedeteiteket, s mit házaitek, testvéreitek, városotok és községeitek nyugalma, biztonsága érdekében teszték, s ezt mindnyájunk hálája, imádsága fogja kísérni.

Fel a legszentebb szolgálata, a tűzhely védelmének szolgálatára!

Éljen független magyar hazánk! Éljen a békés nép!

Éljen a csend, a rend, a békesség!

A Gyergyói Nemzeti Tanács végrehajtó-bizottsága: Dr. Vákár P. Arthur elnök, Dr. László Dezső Nemzetőrség parancsnoka, Mihály József rendőrkapitány.”

A NEMZETŐRSÉG MEGALKULÁSA ÉS TAGJAI

1918. november 3-án megalakult a nemzetőrség, melynek tagjai áthatva az intézmény fontosságától, becsülettel vállalták ezen intézmény szolgálatát.

A nemzetőrség tisztikarának és legénységének névsora a következőképpen mutatott:

Tisztikar: dr. László Dezső főhadnagy-parancsnok, Lázár Gerő kapitány, László Antal főhadnagy, Jakabffy Béla főhadnagy, Kricsa Andor hadnagy, Finkerstein Marcel hadnagy, Csiky Kálmán hadnagy, Gereöffy Géza hadnagy, dr. Fejér Mihály hadnagy, Ferenczi Balázs hadnagy, Bajna András hadnagy, Balázs Sándor hadnagy, Vass Imre hadnagy, Péterffy Zoltán hadnagy, Berecz István hadnagy, Karácsony Gerő hadnagy, Zárug József hadnagy, Lázár József zászlós, Laurentzy Rudolf zászlós, Vákár József zászlós, Szentpétery Kálmán zászlós, Páll Vencel zászlós és Sáska Andor zászlós.

Legénység: Buzási János, Balázs Lajos, Buzási József, Márton Kálmán, Pál Péter, Benedek Ignác, Jánosi Mátyás, Boldizsár Imre, Kolumbán Balázs, Hentz János, Bajkó Ferenc, Kis Ernő, Szmuk Sándor, Burján Péter, György János, Tiltscher Johann, Jungstein Dávid, Csáky Ferenc, Kémenes Ferenc, Bernád Tamás, Köllő Antal, Blénesy Mihály, Balogh Antal, Ferencz István, Ferenczi János, Bíró Károly, Ferencz G. Péter,

Géczi István, Selyem Péter, György János, Selyem János, Páll Vencel, Vajda Gyula, Gottlieb Mihály, Imecs Márton, Csató Ferenc, Molnár Sándor, Szabó Márton, Blénesy András, Pál Károly, Jánosi Imre, Pongrácz Elek, Buslig Gyula, Sándor Elek, Baricz János, Pál Dávid, Lukács Konrád, Blénesi Ede, Málnási József, Nyúl József, Tamás Ferenc, Benedek Márton, Portik József, Selyem Vencel, Blénesy István, Jancsó Béla, Veress László, Benedek Mihály, Ferenc Péter, Hideg Péter, Dezső István, Réti Péter, Csergő Sándor, Both József, Bálint József, Kastal István, Hideg József, Szász Lajos, Balogh Miklós, Csergő Ágoston, Gidró István, Simon Ágoston, Búzás Péter, Bíró György, Kémenes Ágoston, Benedek Mihály, Madaras Gyula, Melles Ferenc, Lukács Vencel, Madaras Ferenc, Szekula Zakariás, Kémenes Károly, Madaras József, Vad Péter, Kari Károly, Nagy Miklós, Kari Vencel, Szép Imre, Kiss István, Pál József, Selyem István, Jakab Alajos, Pál András, Máthé Demeter, Berecz Ignác, Selyem János, Oli Dániel, Illés József, Selyem Imre, Pál Vencel, Stefner Albert, Bajkó Balázs, Réti Mihály, Lukács Vencel, Márton Tamás, Kiss András, Vad Gergely, Gergely Ferenc, Madaras István, Kacsovszky Ferenc, Miklós Balázs, Lukács József, Bíró József, Ferenczy Dénes, Kovács András, Réthi Miklós, Kercsó Ferenc, Dezső József, Hideg Balázs György, Koszti János, Márton Ferenc, Réthi Mihály, Szép Jakab, Várterész Gyula, Sára András Andráse, Rízoli Antal, Kristály Ferenc, Lázár Sándor, Bencze Ferenc, Köllő István, Máté István, Bakos József, Benedek Albert, Polgár Béla, Pongrácz Péter, Sándor József, Madarász Ágoston, Portik Lajos, Gaál Ferenc, Lukács Balázs, Burján József, Kozma István, Péter István, Tóth Lajos, Kádár János, Schmidt József, Benedek Mihály, Kolumbán Sándor, György Ferenc, Blénesy Ferenc, Ádám Vencel, Leopold István, Benedek Antal, Forika István, Burján Vencel, Bajna Vencel, György István, Bajna Sándor, Hideg István, Csergő József, Lukács Komád, Bíró József, Kalányos János, Sólyom Vencel, Leopold József, Ferencz István, Balázs Imre, Réthi János, Sára János Andráse, Lengyel Gyula, Réthi András, Kósa Antal, Kémenes József, Bíró Ágoston, Kémenes Imre, Máté János, Lázár Albert, Kari Péter, Pongrácz Elek, Márton Vilmos, Nagy Ferenc, Szócs Lajos, László Ferenc, Kacsovszky Béla, Máté Ambrus, Buslig János, Portik Lajos, György Lajos, Lőrincz István, Réthi István, Réthi Balázs, Réthi Lajos, Lukács Vencel, Kastal András, Lukács János, Leopold Antal, Szakács Albert, Bőjthe Géza, Farkas István, Kupfman Károly, Zöld Mihály, Bencze József, Bíró Márton, Tordai István, Ludvenkevicz Károly, Bajna Sándor, Réthi Miklós, Orosz Márton, Buslig Gyula, Horváth József, Baksai János, Mihalecz János, Bodó Antal, Karácsony Péter, Kercsó Balázs, Kovács László, Madaras János, Tímár Péter, Dobri József, Bodó Kristóf, Mánya István, Borbély István, Szekula Antal és Csiszár Bálint.

1918. NOVEMBER KÖZEPÉNEK NEMZETKÖZI ÉS MAGYARORSZÁGI ESEMÉNYEI

1918. november 11-én Bartha Albert az új hadügyminiszter rendeletet adott ki az új hadsereg fölállításáról, ugyanakkor megpróbált különleges egységeket is létrehozni.

1918. november 12-én Bécsben kikiáltották a köztársaságot, a császár lemondott. Eckartsauai vadászkastélyában 1918. november 13-án nyilatkozatot adott ki: lemondott az államügyek vitelében való részvételéről, de magáról a trónról nem. 1918. november 13-án a Károlyi kormány aláírta a belgrádi katonai konvenciót, amely a demarkációs vonalat a délszláv és román érdekeknek megfelelően módosította, de északon változatlanul hagyta. Ugyanekkor kezdett tárgyalásokat Jászi Oszkár a román vezetőkkel, majd a szlovák Milán Hodzával. A tárgyalások eredménytelenül végződtek.

A románokkal folytatott aradi tárgyalások idején Iuliu Maniu egy memorandumot küldött Párizsba a belgrádi fegyverszüneti szerződésben megállapított demarkációs vonal megváltoztatásának kieszközlésére, s a román hadsereg Maroson inneni előnyomulásának engedélyezését kérte. A Román Nemzeti Tanács tagjai a román királytól az ún. „rend fenntartása” címén kérték a beavatkozást, s meggyőzték Ferdinánd királyt arról, hogy Erdélyben kellő mennyiségű élelmet, lábbelit és ruhaneműt találnak majd. A magyar ellenállással kapcsolatban jelezték, hogy a román katonai előnyomulásnak nem lesz akadálya.

1918. november 16-án Németországban, Ausztriában és Csehországban kikiáltották a köztársaságot. A magyarországi tömegkövetelésnek engedve, a nemzeti tanács a parlament kupolacsarnokában kihirdette az öt cikkelyből álló néphatározatot, amely szerint: „*Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság.*” Ezt követően a képviselőház fölözlott, a főrendiház pedig berekesztette üléseit.

1918. november 17-én Budapestre érkezett Kun Béla és az Oroszországban szervezett kommunista csoport sok más vezetője. Kun Béla oroszországi tartózkodása idején egy ideig Lenin mellett dolgozott. A Magyarországra hazatért kommunisták tárgyalásokat kezdtek a baloldali szociáldemokratákkal és a forradalmi szocialistákkal. Ugyanezen a napon az osztrák államtanács határozatban rögzítette igényét Nyugat-Magyarország területére.

1918. november 21-én a Károlyi-kormány állami kezelésbe vette a budapesti közúti és helyi érdekű vasutakat. 1918. november 22-én felkérték a lakosságot, adja be fölösleges ruhaneműjét, cipőjét, hogy fölruházhassák a hazatért hadifoglyokat, leszerelt katonákat.

A FRONTRÓL HAZATÉRŐ KATONASÁG FOGADÁSA GYERGYÓ-SZENTMIKLÓSON

1918 novemberének elején kezdtek hazaérkezni a frontról a gyergyói katonák és hadifoglyok. Vákár P. Arthur gyűjtést szervezett számukra. A Csíkvármegye lapban közzétett felhívásában így fogalmazott: „*Testvéreink! Polgáraink! A hazatérő katonaság fogadására és szükségleteinek fedezésére áldozatainkat hozzuk a haza oltárára. Adakozzunk a nagy időkhöz mért bőkezűséggel. Adományokat elfogad és hírlapilag nyugtáz a »Csíkvármegye« is. Pár szóval, de meleg szívvel mindenkit kér Dr. Vákár P. Arthur.*”

A hazatérő gyergyói katonák egy része a Böhm és Pogány bizalmi férfiainak a hatása alá került. A november első tíz napjában érzékelhető, a frontról hazatért katonák és a helyi lumpen elemek magatartását Vákár P. Arthur a következőképpen mutatta be: „*Sok felől halljuk, hogy katonák és civilek rongálják, pusztítják a közvagyon. Nemcsak rabolnak, de oktanul pusztítanak is. Megrongálnak vasúti, postai, távírdai épületeket és berendezéseket. Rombolnak és pusztítanak katonai épületekben és barakkokban, ahol a fölhalmozott anyagot is hasznavehetetlenné teszik, megsemmisítik. Mindebből a köznek nagy kára van, maguknak az illetőknek pedig semmi hasznuk.*

Hanem igenis ártanak a rombolók maguknak és a magukfajta szegény embereknek. Mert a károkat helyre kell majd állítani. Az összerongált vasúti kocsikat, a középületeket meg kell csinálni, sőt az elpusztított magánvagyon egy részéért is kártérítést kell fizetni. Kinek a pénzéből? A háborúcsináló politikusokéból és Conrad, Árz, Waldstetten és más efféle katonai főuszítók pénzéből? Szó sincs róla! Hanem igenis a szegény embernek adójából. Tudják meg a rombolók, hogy gonoszságukkal a szegény embereknek okoznak kárt. Tudják meg a szegény emberek is, és álljanak az útjába mindenféle rombolásnak.”

Ebben az időszakban Gyergyószentmiklóson fegyveres összetűzésre is sor került egy városi rendőrőrmester és a nemzetőrség egyik tagja között. A rendőrőrmester utasítás nélkül önfejlőleg járt el egy ügyben, ami összetűzéshez vezetett. A rendőrőrmester fegyvert használt, s a nemzetőr apja megsebesült. A nemzetőrség ezt sérelmezte s panasszal fordult a nemzeti tanácshoz, melynek vezetősége méltányolta a nemzetőrség panaszát: az őrmestert nyomban elbocsátotta, s helyébe a nemzetőrség kebeléből Jánosy Mátyást városi rendőrőrmesterré nevezte ki.

KÖZÁLLAPOTOK GYERGYÓSZENTMIKLÓSON A 20. SZÁZAD ELEJÉN

A 20. század eleji Gyergyószentmiklós város közigazgatása a korrupció melegágyának tekinthető. A város tisztségviselőinek korrump magatartása a világháború idején sem változott. Gyergyószentmiklóson minden rend-

szertelenséget és mulasztást a háborúval takargattak. A város lakossága úgy tudta, hogy a városi polgármesteri hivatalban a tisztviselők a háborús intézkedések foganatosításával s a háború okozta anyagi károk orvoslásával voltak elfoglalva. A város lakói hittek a tisztviselők becsületességében. A menekülteknek járó segélycsomagok szétosztásánál igen sok törvénytelenséget hajtottak végre. Megalázták a város szegényebb lakóit, de még a középréteghez tartozókat is. A város vagyonát mint sajátjukat kezelték. Hatalmukkal való visszaéléseik adatai egyre inkább nyilvánosságra kerültek. A város lakóinak panaszai nap nap után hangosabbak lettek. A gyergyószentmiklósiak számon kérték tőlük a háborús intézkedéseket is. Kitűnt ugyanis, hogy a háború alatt intézkedéseikkel a lakosság érdekeit megrövidítették. Mulasztásaik igen súlyosak voltak. A város közigazgatásának teljes csődje volt érzékelhető. A háború négy esztendeje alatt a város ügyés és vagyonkezelését teljesen elhanyagolták. Gyergyószentmiklós város az 1916. év óta nem készített költségvetési előirányzatot, nem készített zárszámadást, nem rendelkezett vagyonleltárral és vagyonmérleggel. Községi üzemében az egyetlen villamosvilágítás évi 60 ezer korona kárral dolgozott. Milliós kasszákat egy ember számfejtett, kezelt és ellenőrzött.

A kormánybiztosságok megállapították, hogy a város neve alatt meg nem engedett üzletkötések történtek. Államrendőrség állapította meg, hogy egyesek a menekültek és kitelepítettek kárára vagyonokat szereztek.

A közellátásban a pajtáskodás és a nepotizmus érvényesült. A becsületes emberek nem találtak meghallgatásra. Azok, akiknek torkát a nyomor összeszorította, nem találtak utat a közellátás szerveihez.

Katonai átvonulási illetékekből a város lakói 10-20 évre minden adójukat fedezhették volna; de ez a törvényben biztosított jog a katonai számvevő őrmesterek tetszésére volt bízva. Millióktól esett el így szüntelenül e két év óta katonaság által megszállt város. 1918 végén a háborús négy esztendő mulasztásait a város lakóinak nagy része számon akarta kérni.

AZ 1918. NOVEMBER 10-I NAGYGYŰLÉS GYERGYÓSZENTMIKLÓSON

1918. november 10-én megszervezték Gyergyószentmiklós s a Gyergyóimedence polgárságának, katonáinak, munkásainak nagygyűlését. Több ezerre menő néptömeg gyűlt össze a Kossuth Lajos téren, hogy hitvallást tegyen a magyar köztársaság mellett, kiegészítse a Gyergyói Nemzeti Tanács végrehajtó nagybizottságát. A gyergyószentmiklósiak megfogalmazták követeléseiket a város ügyvitelével szemben. A népgyűlést dr. Gross Tivadar közjegyző indítványára Kolumbán Ferenc birtokos nyitotta meg, s felhívta a jegyzőt, hogy a nemzeti tanács újonnan alakított névsorát terjessze elő. Ennek alapján határozattá emeltetett, hogy a Gyergyói

Nemzeti Tanács végrehajtó-bizottsága a következőkből áll: Elnök: dr. Vákár P. Arthur. Az új nemzeti tanács végrehajtó-bizottságában a következő értelmiségiek kaptak helyet: dr. Balás Elek, Tódor Béla, dr. Kugler Vilmos, László Dezső, dr. Gross Tivadar és Görög Joachim.

A tisztviselők, hivatalnokok és alkalmazottak névsora a végrehajtó bizottságban így mutatott: Mihály József, Bordás István, Sennensieb Herman, Márton Tamás, Balázs Sándor, Kercsó Sándor és Vass László.

Kereskedők és iparosok képviselőire a nagygyűlésen részt vevők a következő személyeket javasolták: Merza Vilmos, László István, Tóth Lajos, Kémenes M. József, Csibi János, Leopold István, Blénessi Jenő, Strasser József, Benedek Mihály Ferencé, Blénessy Ignác, Lőrincz István és Szabó Vencel.

Gazdálkodók, földművesek és munkások közül a javasoltak névsora így mutatott: Kolumbán Ferenc Alberté, Selyem István, Blénesi Albert, Bajna Ferenc, Jánossy Mátyás, Kolumbán István Józsefé, Selyem Antal Antalé, Kémenes Gyula, Páll Ferenc Alajosé, Kémenes József Antalé, Kádár Vencel, Blénessi István Imréé, ifj. Réthi István, id. Márton Lajos, Kolumbán Ferenc Balázsé, Blénessy Tamás és Ifj, Kémenes Miklós.

Miután megszavazták a Gyergyói Nemzeti Tanács végrehajtó-bizottságának tagjait, Jánossy Mátyás indítványára zászló alatt 50 tagú küldöttség ment a nemzeti tanács végrehajtó-bizottsága s a nemzetőrség parancsnoka után. Ez idő alatt Szilágyi Lajos, a budapesti 11. számú nemzetőrség egyik szakaszvezetője mondott lelkes beszédet.

Közben a küldöttséggel megérkezett a nemzeti tanács elnöksége, akiket megjelenésükkor az ezrekre menő néptömeg karlengetéssel és éljenzéssel fogadott. Az elnökség helyet foglalva a Kossuth Lajos-szobor talapzatán szünni nem akaró taps közben, dr. Vákár P. Arthur, a Gyergyói Nemzeti Tanács elnöke félórás beszédben ismertette a korabeli politikai helyzetet s lelkes beszédét az egybegyűltek ezrei ovációban részesítették.

Dr. Vákár P. Arthur beszédét félbeszakították a Nemzetőrség tagjai, akik követelték a polgárság és a katonaság jogos követelésének a meghallgatását. A nemzetőrség tagjai ugyanis a népgyűlésen kérték a város összes hivatalnokainak – Mihály rendőrkapitány és Márton Tamás városgazda kivételével – állásukból való elmozdítását. Hosszas tárgyalások következtek. Végül is a nemzetőrség tagjai követeléseiket a következő négy pontban rögzítették:

1. Követeljük, hogy a Gyergyószentmiklós város ügy- és vagyonkezelésének fő felügyeletével dr. László Dezső, gyergyószentmiklósi ügyvéd, nemzetőrségi főparancsnok bízzassék meg!

2. Követeljük, hogy a nemzeti tanács végrehajtó-bizottságából egy bizottság küldessék ki, amely a városi tisztviselők egész háborús hivatali működését felülvizsgálja!

3. Követeljük, hogy a nemzeti tanács mondja ki, hogy úgy a város polgárságának, valamint katonaságának és hozzátartozóinak mindennemű sérelme és hadikára a törvényesség és a népjóléti intézmények figyelembevételével orvosoltatnak!

4. Követeljük, hogy az összes városi tisztviselők közhivatali tevékenységükért teljes vagyoni jótállást vállaljanak és az összes tisztviselők ingó és ingatlan vagyona írásban is a község és egyesek kárainak fedezésére biztosítsassék!

Hosszas meggyőző tárgyalások következtek. A november 10-i nagygyűlésen végül is a következő határozatokat fogadták el:

a. A nemzeti tanács fölkérte és megbízta dr. László Dezsőt, hogy a város ügyeinyagyonkezelését nyomban átvegye.

b. A nemzeti tanács vállalta, hogy a városi tisztviselők egész háborús hivatali működését egy, a kebeléből-kiküldött bizottsággal ellenőrizteti és felülvizsgáltatja és az időközben megüresedett állások betöltése érdekében pályázatot hirdessen.

c. Minden városi tisztviselővel egy nyilatkozatot íratnak alá a következő tartalommal: *„Nyilatkozat. Melynél fogva alattírt mint Gyergyószentmiklós r. t. város tisztviselője kötelezőleg kijelentem, hogy az 1886. évi XII. tc. 86. §-a alapján – összes ingó s ingatlan vagyonommal teljes kártérítési és fizetési kötelezettséget vállallok Gyergyószentmiklós r. t. várossal szemben mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásomban akár cselekvés, akár mulasztás által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból, a városnak és egyes városi lakosoknak – jogtalanul és illetéktelenül okoztam még arra az esetre is, ha lemondás folytán hagynám is el állásomat, vagy fegyelmi eljárás útján elrendelt vizsgálattal is a kár fegyelmileg ellenem megállapíttatnék, miért is se ingó, se ingatlan vagyonomat nem adhatom el, se el nem ajándékozhatom, azt letiltottnak, zálogba adottnak tekintem Gyergyószentmiklós r. t. város részére.”*

A nyilatkozatnak a városi tisztviselők általi aláírása után, Vákár P. Arthur beszédére egy szívből és egy lélekből zúgott fel a mindenkit uraló kiáltás: Éljen a köztársaság!

1918. november 10-én este, a nagygyűlés után a gyergyóiak arról kaptak hírt, hogy a határt román járőrök lépték át. A Gyergyói Nemzeti Tanács egymás után kapta az értesüléseket, hogy 10–40 főnyi járőr tartózkodik Tölgyesen, Bélborban, Békáson, Gyimesbükkön és Csíkszentmártonban. A járőrök parancsnokai azt jelentették, hogy a románoknak semmi ellenséges szándékuk nincs, s hogy csak a rend fenntartására kaptak utasítást.

Tölgyesről vissza is vonult a 30 főből álló járőr, s a bélbori járőr parancsnokával a Gyergyói Nemzeti Tanács telefonon beszélgetett, s később a gyimesbükki járőr parancsnoka érdeklődött az eseményekről.

A nemzeti tanács november 10-e után részben végrehajtotta a népgyűlés határozatát s a városi adminisztrációt felügyelet alá helyezte. A 204-es gyalogezred tisztikarától elvett autókkal László Antal mérnök főhadnagy sikeres működést fejtett ki. Az autókkal hordatta össze az értékeket, melyek az állomásnál és a város közelében voltak.

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG KIKIÁLTÁSA ÉS A MAGYAR-ELLENES ÁLLAMOK TERÜLETI KÖVETELÉSEI

A korabeli Magyarország legfontosabb eseményének számított Károly császár és királynak lemondása előbb Ausztria, később Magyarország trónjáról. Előbb az a felfogás uralkodott, hogy meg kell várni az alkotmányozó gyűlés összeülését, de az antant hatalmakkal folytatott fegyverszüneti és béketárgyalás az elé a kényszerhelyzet elé állította Magyarországot, hogy államformája tekintetében nyomban döntést hozzon. A Budapesten székelő Magyar Nemzeti Tanács körtáviratban kereste meg az ország vármegyei és nagyobb körletekre kiterjedő nemzeti tanácsait, s kikérte véleményeiket a köztársasági államformáról.

A Gyergyói Nemzeti Tanács nyomban válaszolt a felhívásra, s a következő egyhangú határozatot hozta a Magyar Nemzeti Tanács tudomására:

„A Magyar Nemzeti Tanácsnak

Budapest,
Képviselőház.

Világátalakulástól, nemzetek hatalmas evolúciójától magyar nemzet sem maradhat távol.

Magyar Köztársaság Turul madara előtt mi is meghajtjuk zászlónkat, kik a keleti határ vérzivatarait magyarként álljuk.

A gyergyói Nemzeti Tanács nevében:

Dr. Vákár P. Arthur.”

Így döntöttek az ország többi nemzeti tanácsai is, ami országos határozattá emelte a köztársasági államforma iránti igényt. 1918. november 16-án az Országgyűlés képviselőházának kupolacsarnokába összehívott nagygyűlésen kikiáltották a köztársaságot.

Csehország, Szerbia és Románia az antant hatalmak hallgatólagos támogatásával megtámadták Magyarországot. Nyugat-Magyarországra a csehek törtek be, s ellenállás nélkül megszálltak nyolc vármegyét, jöllehet, e magyar vármegyék tót ajkú lakosai tiltakoztak az ellen, hogy őket Magyarország testétől elszakítsák. Hadműveleteket kellett kezdeményezniük újból a magyar harcosoknak, s pár nap alatt a megszállott vármegyék területének legnagyobb részét a cseh és szlovák csapatok elhagyták.

Délen a szerbek lépték át a magyar határt, s ellenállás nélkül nyomultak előre a Bácskában, de sem életben, sem vagyonban nem tettek kárt.

Míg ezek az események nyugaton és délen történtek, azalatt a népkormány miniszterei és a román komité tagjai Aradon tárgyaltak, s kibontakozási alapot kerestek Magyarországra, valamint az erdélyi románság érdekeinek fenntartásában. A román komité tagjai 26 erdélyi és magyarországi vármegyét követeltek Magyarországra területéből.

A HADSZÍNTEREKRŐL VISSZATÉRŐ KATONÁK ÉS A NEMZET- ŐRSÉGEK EGYES TAGJAI KÖZÖTTI ELLENTÉTEKRŐL

A gyergyói nemzetőrségnél érzékelték a frontról hazatérő katonák elégedetlenségét a nemzetőrségek személyi összeállításával kapcsolatban. Ezért a községi nemzetőrségekhez fordultak a katonák panaszaiival. A községi nemzetőrségek parancsnokaihoz írt levelükben a gyergyószentmiklósiak jelezték, hogy az olasz és francia hadszínterekről visszaérkező katonák elégedetlenek voltak a gyergyói falvak nemzetőrségeinek személyi összetételével. Szerintük ezekbe a nemzetőrségekbe fiatalabb korosztályú, katonaság alól felmentett és harctéri szolgálatot nem teljesítő egyéneket vettek fel. A nemzetőrségbe azonban a frontról visszatért, jó magaviseletű, szegényebb sorsú katonákat kellett volna felvegyenek. Tehát arra kérték a gyergyói falvak nemzetőrségeinek parancsnokságát, hogy e rendelkezésnek megfelelően járjanak el.

A hadsereg és a polgárőrség felállításával kapcsolatban Bartha Antal hadügyminiszter az általa kiadott kormányrendeletben a következő utasításokat adta: a hadsereg tagjai az 1896., 1897., 1898., 1899. és 1900-ban született korosztály, s minden, ehhez a korosztályhoz tartozó katona, aki már leszerelt, köteles a lakóhelyéhez legközelebb eső pöttestnél vagy kiegészítő állomás parancsnokságnál jelentkezni. Ez a katonai szolgálat csak néhány hónapig tart, és a hadsereg s nemzetőrség tagjai részesülnek először a földosztásban és állami alkalmazásban. Aki nem jelentkezik, az ellen a törvény teljes szigorával fog a kormány eljárni.

Minden közkatona élelmezésen kívül napi 10 koronát, tizedes 11, szakaszvezető 12, őrmester 14, törzsőrmester 15, tiszthelyettes napi 16 koronát kap. Jelentkezni kötelesek az említett korosztályokhoz tartozó tisztek is, akiknek arányosan nagyobb fizetést ad a kormány.

A rend fenntartása második szervének a nemzetőrséget tekintették. A nemzetőrséget az önkéntesség elve alapján szervezték, akiket katonaruhával s fegyverrel láttak el és a szükséghez képest küldtek a veszélyeztetett helyekre. Díjazásuk azonos volt a hadsereg tagjaival. Mentésültek a katonai és a nemzetőri szolgálat alól a főiskolai hallgatók, továbbá a soron

kívül elbocsátott tanítók, tanárok és közigazgatási tisztviselők, akik ezen minőségüket igazolni tudták.

A ROMÁN HADSEREG ÉS AZ ERDÉLYBE VALÓ BEVONULÁS

A román diplomácia már november hónapban is szorosan együttműködött az antant hatalmakkal Erdélynek, a Részeknek, Bánságnak és Máramarosnak Magyarország területéből való kiszakításában. A franciák a belgrádi béketárgyalásokon nem fogadták el a páduai tüzszünet békepontjait. Gróf Károlyi Mihályt ezeken a tárgyalásokon arra akarták kényszeríteni, hogy jelentős területeket adjon át Erdélyből és a Bánságból Romániának. November 13-án Aradon került sor a román–magyar tárgyalásokra, ahol a románok 26 vármegyét követeltek Magyarország területéből. Az antant hatalmak együttműködtek Romániával Erdély elfoglalásában. Először ők akartak bevonulni Kelet-Magyarország területére, hogy a román hódítás látszatát elkerüljék. Ezért a romániai katonai egységek előnyomulása magyar területre elmaradt, részben az antant balkáni haderői főparancsnokának utasítására, részben pedig a nagy hőésés miatt. A legelől lévő pont, ameddig a romániai reguláris csapatok előrenyomultak, Bereck helység volt. A románok Soveától Camoresti-ig a határon állottak. Kiküldött őrzáraitak előrehatoltak Ojtuz, Bereck és Sósmező helységig. A román katonák egyenruháját a kortársak ugyancsak tarkának írták le; orosz köpenyeg, francia fegyvert, magyar bakancsot és tölténytáskát viseltek; az utóbbiakat az ojtuzi raktárból szerezték. Az egyik román katona elbeszélése szerint Moldvában francia csapatok vannak és állítólag ezek tartották vissza a románokat a Magyarországra való betöréstől. A román csapatokban többnyire csak 17–22 éves ifjak szolgáltak.

A gyergyóiakban elevenen élt az 1916-os évi román invázió emléke. Ellenőrizhetetlen hírek járták a vidéket a várható román támadásról.

AZ 1918. NOVEMBER 22-I NÉPGYŰLÉS GYERGYÓSZENTMIKLÓSON

A népgyűlést a város polgármestere hívta össze november 22-én, délután 2 órára, a városháza nagytermébe. A gyűlésen a megszálló antant sereg elszállásolását és a szükségességgel való ellátását kellett volna tárgyalni. Orel Dezső polgármester szerint a megszálló sereget minden ellenállás nélkül kell fogadni, minden rendetlenségtől tartózkodni kell. Mint mondta: ezt kívánja az egész város érdeke, a lakosság személyi és vagyoni biztonsága. A megjelentek tudomására hozta az elszállásolási és ellátási bizottságok kijelölését, melyek vezetőinek kapcsolatba kellett lépniük a megszálló sereg parancsnokságával.

A résztvevők, ahelyett hogy a korrupt városvezetés leváltásáról hallottak volna, megtudták, hogy az idegen katonai megszállás terheit is el kell

viseljük. A polgármester beszéde utáni felháborodást dr. László Dezső próbálta lecsillapítani. Vákár P. Arthur a következőképpen mutatta be beszédét: „...tapintatos és határozott kijelentéseivel az egyes felszólalásokat rendes mederbe terelte, a nyugtalanokot megnyugtatta. Semmi sem annyira érdekünk, mint hogy a mostani nehéz helyzetben mindenki megtartsa nyugodt higgadtságát és a törvény határai között maradjon. Ha egyik vagy másik hatósági közeg ellen valakinek kifogása, panasza van, a rendes eljárásnak adjon helyet. Bízunk köztársasági népkormányunkban. Mihelyt szeretett hazánk ege felől a vészterhes felhők eloszolnak, módjában fog állni minden visszaélő tisztviselőt kérdőre vonni, leszámoltatni, s vele érdeme szerint elbánni. Nem célszerű elzavarni, lehetetlenné tenni, mert ezáltal elszámolási kötelezettsége alól nem akarva is feloldjuk, azt állíthatja, hogy lehetetlenné tették részére az elszámolást, mert okmányai eltűntek, s így a menekülés útja számára meg van nyitva.

Ha magyarok vagyunk, ha szeretjük hazánkat, ne tetézzük tengernyi baját. Gyászos öltözetben siralomházban van, várja a békekonferencia üteletét. Oh, ne tépegessük keserves gyászos ruháját, ne marcangoljuk szívét a jó anyának, a hazának, mely oly mély fájdalmat érez, mint azon áldott állapotban volt anya, ki azt érezte, hogy iker-gyermekei méhében verekednek, egymást pusztítják. Ez képlet, de nagyon is találó. Átéltük, átdolgoztuk, átszenvedtük a 4 és fél éves világháború borzalmait, ellenség elől is menekülnünk kellett, éhezünk, fáztunk, hajlék nélkül bolyongtunk keserves szívvel, felbecsülhetetlen kárt szenvedtünk, feldúlt hajlékunkba megtört szívvel tértünk vissza. De nem estünk kétségbe, éjt nappá téve dolgoztunk, hogy hazatérő fiainkat saját otthonunkba fogadhassuk, éhségüket csillapíthassuk, egymás látásán örvendhessünk. Oh, mindenre, ami előttük kedves, kérjük, kimélgék meg véreinket. A hosszú és rettenetes harc alatt elhulltak legjobb férfaink, az iszonyatos spanyol betegség jelenleg is pusztítja népünket. Nekünk minden magyar karra szükségünk van, hisz oly kevesen vagyunk, különösen székelyek, a nagy népek között, hogy a nagy Széchenyi mondása szerint a nagy bűnösnek is meg kell bocsátanunk, javulásra időt és lehetőséget kell adnunk.

Mindenki, férfi és nő teljesítse kötelességét, tegyen meg minden tőle telhetőt, hogy a rend, a nyugalom és a béke helyreálljon. Ne tegyük ki magunkat a világ elítélésére, ne szolgáltassunk erre okot.”

A nagygyűlés résztvevői, a korrump városvezetők hatalmukkal való visszaéléseinek a kivizsgálását, főleg pedig ezek felelősségre vonását várták el. A nagygyűlésen a városvezetők azonban igyekeztek elhallgatni a hatalmukkal visszaélt városi tisztségviselők tetteit. Mindenkit megdöbentett az a hír, hogy a város lakóinak az antant haderő elszállásolását is el kell vállalnia.

A polgármester és dr. László Dezső magatartása a nemzetőrség egyes tagjaiban óriási felháborodást váltott ki, ami lázadáshoz vezetett Gyergyó-

szentmiklóson és a gyergyói falvakban. A felkelés egyik áldozatának meggyilkolásáról a helyi hetilapban a következőket olvashatjuk: „Blénesi Albert a gyergyószentmiklósi székely gazdatársadalom egyik, legértékesebb tagja tragikus halállal halt meg. A gyergyószentmiklósi Nemzetőrség egynéhány, önmagáról megfélekedezett tagja, akiknek gondolkozását az alkohol megmérgezte, a városban lövöldözve, törve, zúzva vonultak végig s keresték azokat, akikre bosszújuk irányult. Fegyverszó, kézigránátdörgés és vad káromló kiáltással jártak utcáról-utóra a fékevesztett emberek s kerestek egyes városi tisztviselőket, s így egyik tisztviselő után, Blénesi Albertnál is kutattak. Blénesi szabad kutatást engedett házánál, s amikor nem találták a keresettet, előbb erőszakoskodni, majd lövöldözni kezdtek. Két golyó mellén találta a derék székely embert, aki forradalmi idők legönzetlenebb munkása volt s segítő munkájával a Nemzeti Tanács teendőit megkönnyítette. Halála igaz részvétet kelt, mert a nemzetőrség ezen tagjainak sem volt érdemes e derék polgár. Temetése óriási részvét mellett ment végbe. A függetlenségi párt is derék alelnökét veszítette el az elhunytban.”¹

A november 22-i lázadás kiterjedt az egész városra és tömegmérteket öltött. Minderről a korabeli magyar újságok is megemlékeztek.

„Gyergyószentmiklóson egy vörös gárda, amely az ottani nemzetőrökből alakult – olvashatjuk a Kolozsvári Hírlap 1918. november 23-i közleményében –, a postát megszállotta, a vasutat hatalmába kerítette és a városban anarchiaszerű állapotot teremtett.”

A lázadás méreteire utal az ugyancsak Kolozsváron megjelenő *Ellenőr* című lap tudósítása is, melyben többek között a következőket olvashatjuk: „Hivatalosan is megerősítették, hogy Gyergyószentmiklóson a portyázó nemzetőrök rabolnak, gyilkolnak és öldökölnek. A postahivatal épületét teljesen tönkretették. A nemzetőrök asszisztálnak minden rendzavaró cselekedetükben a csöcseléknek. A telefon és a távirda berendezését megrongálták. A postai

1 A Csíkvármegye című újságban a család a következő gyászjelentést adta ki: „Szívünk legmélyebb bánatával tudatjuk, hogy a hűséges hitvestárs, gondos és nagylelkű apa és nagyapa, mindenkivel jót tévő és szerető rokon Blénesi Albert birtokos városi és törvényhatósági bizottsági tag, a Nemzeti Tanács és számos egyesület tagja életének 58-ik, boldog házasságának 33-ik évében, orgyilkos golyótól saját otthonában, f. hó 22-én szenvedett sérülése következtében, f. hó 24-én reggel 8 órakor, a halotti szentségek ájtatos felvétele után, jobblétre szenderült. Drága halottunk földi maradványait f. hó 26-án d. u. fél 3 órakor helyezzük örök nyugalomra. Lelkéért az engesztelő szentmise-áldozat f. hó 27-én lesz az egek Urának bemutatva. Emléke feledhetetlen, örök álma legyen nyugodt! – Gyergyószentmiklós, 1918. november 24-én – Bánatos, nője: Kary Erzsébet, Blénessy Mihály és neje, Blénessy Sándor tábornoszernagy, neje és gyermeke, Bertalan, neje és gyermekei, Erzsébet, férje, Kary Imre és gyermekei, Boris, férje Török Balázs és gyermekei, József, veje és gyermekei, Félix neje és gyermekei, testvérei. Madaras Balázs, Bajna Márton, vejei. Madaras József, Bajna Ferenc, apatársai. Teréz, férjezett Madaras Balázsné, Vera, férjezett Bajna Mártonné, Erzsébet, leánya, Madaras Albert, József, Balázs, Bözsi, Vilmos és Mária, Bajna József és Mariska, unokái.”

hivatalba fegyveres csoportok rontottak be. A postai tisztviselőknek az ablakon keresztül kellett elmenekülnie a csócselék és a nemzetőrök dühe elől.” Az *Ellenőr* című lap szerint a Gyergyói Nemzeti Tanács kétségbeesett hangon kért katonai segítséget Kolozsvártól és egy páncélvonatot „*a város és a vasút megmentésére*”. Ugyanazon lap szerint a kerületi parancsnoksághoz is érkezett egy távirat, melyben a katonai erő kirendelését kéri a gyergyószentmiklósi polgármester.

A Gyergyói Nemzeti Tanács tagjai, a maroshévízi mozgóőrség, valamint a Marosvásárhelyről később érkező katonai egységek végül is elfojtották a helyi lázadást.

A korabeli eseményről a *Historia Domusban* a következőket olvashatjuk: „*Gyergyószentmiklóson november 22-én a vörösgárdisták kerekedtek felül, feltörték a municiósraktárt s rettenetes lövöldözést vittek véghez, a polgármestert, városi főjegyzőt, a városi számvevőt, az egyik aljegyzőt halálra keresték, de (ezek) részint idejében elrejtőzködtek, kettő a városról elmenekült. Ezen rettenetes éjszakán lőtték meg Blénesi Albert birtokost, egyháztanácsost, ki sebeibe belehalt harmadnapra, Pál Ignác birtokost, határbíróat agyba-főbe verték, de ez irtózatos sebeiből felépült.*

A plébániát nem bántották, sem a plébánost, sem a segédlelkészeket nem bántalmazták, egyes fenyegető hangok voltak a polgármester háza előtt a papokra is, mint népvezetőkre, de dacára annak, hogy egész késő éjjel a plébánia körül lődöztek, a polgármestert keresve, de a plébániai lakra nem lőttek. Reggel megérkeztek Marosvásárhelyről a nemzetőrök, kik megakadályozták a további kegyetlenkedést. A főbűnösöket elfogták.”

A felkelés leverésében a gyergyószentmiklósi nemzetőrök bizonyos csoportjai is részt vettek. Közülük Kricsa Andort a vitéz 82-es ezred hadnagyát is kiemelhetjük, aki a gyergyószentmiklósi zendülés alkalmával is kitüntette magát, s ezért főhadnaggyá léptették elő.

A város vezetői és a korabeli sajtó – Vákár P. Arthur kivételével – a vörösgárdisták lázadásának mutatta be a november 22-i eseményeket. Valójában Gyergyószentmiklós szegényebb lakosai, a frontról hazatért katonák, volt hadifoglyok lázadtak fel azért, mert nem akarták kivizsgálni a tisztségviselőknek hatalmukkal való visszaélését, illetve korrupciós ügyeiket. Az antant seregek elszállásolásának igénye is hozzájárult a felkeléshez, ami újabb terheket rótt volna Gyergyó lakosságára.

A GYERGYÓI NEMZETI TANÁCS TEVÉKENYSÉGE 1918 NOVEMBERÉNEK VÉGÉN

A Gyergyói Nemzeti Tanács – Vákár P. Arthur kezdeményezésére – élénk diplomáciai tevékenységet fejtett ki 1918 novemberének végén. Küldöttségük meglátogatta a népkormányt. A Károlyi-kormány egyes

tagjaival folytatott tárgyalásaik során ők, Gyergyó polgárainak a budapesti kormánytól való elvárásait tolmácsolták. A küldöttség részt vett mind a Székely Nemzeti Tanács budapesti ülésén, mind pedig a marosvásárhelyi székely nemzetgyűlésen. A gyergyóiak küldöttségét dr. Vákár P. Arthur a nemzeti tanács elnöke vezette. A küldöttségben részt vettek idős Márton Lajos, Kolumbán Ferenc, Szabó Vencel és Blénesi István.

A gyergyóiak részt vettek a központi nemzeti tanács november 28-iki ülésén, ahol a határszéli székelység kívánságait dr. Vákár P. Arthur tolmácsolta. A kívánság az volt, hogy a népkormány járjon közbe, hogy a határszéli székely központokba, így elsősorban Csíkszeredába, Gyergyószentmiklósrá, Maroshévízre, Ditróba, Csíkszentmártonba és Kézdivásárhelyre román csapatok helyett francia osztagok küldessenek.

Az intézőbizottság részéről Ugron Gábor és Sebest Dénese válaszoltak a kérésre, s nyomban intézkedtek, hogy Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter és Bartha Albert hadügyminiszter kihallgatáson fogadja a gyergyóiakat.

Másnap a gyergyói küldöttség a Székely Nemzeti Tanács nagygyűlésén vett részt, amelyen a világ népeihez intézett kiáltványt szövegezték meg. Ekkor a gyergyóiaknak alkalmuk volt a hadügyminisztérium egyik szakosztályvezetőjével, Nagy Vilmos vezérkari századossal a katonai javak sorsát tisztázni.

A budapesti Székely Nemzeti Tanács kiáltványban válaszolt a Román Nemzeti Tanács kiáltványára. A válasz hangsúlyozta, hogy a magyarországi románság az általa követelt területen, mint számbeli kisebbség, a wilsoni elvek alapján nem jogosult a kizárólagos impérium átvételére.

Sorra vette a válasz a Román Nemzeti Tanács kiáltványának ferdítéseit, s történelemhamisítását. Elsősorban azt az állítását, hogy a román nép a mai magyar állam keleti félében a Traian császár daciai hódítása óta őslakó. Ez minden történeti alapot nélkülöző önkényes feltevés, mert bizonyítható, hogy a románság mint félnomád pásztornép vándorolt be a magyar államba a 13. század kezdetétől a 18. század végéig. A románság saját fejedelmeinek és uralkodó osztályának zsarnoksága miatt vándorolt Magyarországra, ahol a műveltségnek és az anyagi jólétnek olyan magas fokára emelkedett, amely össze sem hasonlítható a romániai (regáti) románokéval. Azt is állította a Román Nemzeti Tanács, hogy a magyar kormányok mesterséges telepítésekkel rontották a területek etnikai viszonyait, ezzel szemben a válaszban jelezte azt, hogy 1867 után e területen összesen 41 300 főnyi magyar települt le, a területek összlakossága pedig 6 800 000 ember. A városokban a románság sohasem alkotott többséget, mert nem városlakó elem. A kiáltványban a románság vállalta, hogy a románság a területén élő népek számára biztosítani fogja az életfeltételek

egyenlőségét. Erre a kijelentésre az volt a válasz, hogy a terület, melyen a székelyek, magyarok, szászok és románok együtt laknak, mindnyájuk közös tulajdona és nem saját területe a románságnak. A székelység az országban lakó nemzetek között lévő viszonyoknak, a wilsoni elvek alapján való rendezését illetően nem ismerhet el jogosnak mást, mint a Magyarország kormányának ezt az álláspontját, amelyet a Román Nemzeti Tanács kiáltványa a világ népei előtt oly igazságtalanul megvádolt. A székelység kiáltványában kihangsúlyozta, hogy nem tartja jogosnak, sem igazságosnak és megvalósíthatónak az országban lakó egyenlő jogú nemzetek közt való viszonyoknak semmiféle olyan rendezését, amely a magyar állam területi integritásának megbontásával járna.

A következő nap délelőtt a gyergyói küldöttség a volt királyi várba ment, ahol Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter szívélyesen fogadta a küldöttséget. A miniszter előtt Gál Mózes és dr. Vákár P. Arthur tolmácsolták a székelység kívánságait, amelyre Jászi miniszter megnyugtató kijelentést tett. Elmondta, hogy az antant hatalmak rövidesen egységes intézkedést léptetnek életbe a megszállás tekintetében, s Székelyföldre nem román, hanem francia osztagokat fognak irányítani. Dr. Vákár P. Arthur átadta a miniszternek Ferdinánd román király kettős kiáltványát, amelyet Erdély megszállása érdekében katonáihoz és polgáraihoz intézett.

A gyergyóiak a belügyminisztériumban is tárgyalásokat folytattak. November hónap elején, Kolumbán Ferenc indítványára a gyergyói Nemzeti Tanács távirati kérést intézett a belügyminiszterhez a hadikárok gyors kiutalása érdekében. A belügyminiszter táviratban hozta a Gyergyói Nemzeti Tanács tudomására, hogy Gyergyószentmiklós károsultjai részére 1 millió 302 ezer koronát utalt ki, s több község részére a kiutalási munkálatok folynak. A gyergyóiak a kártérítési kiutalások folytatását kérték. A küldöttséget hétfőn fogadta dr. Gáspár Arthur miniszteri tanácsos, s a Márton Lajos, Blénesy István, Szabó Vencel és Kádár István által előadottakra örömmel jelentette ki, hogy fokozott munka mellett Remete, Ditró, Szárhegy, Gyergyószentmiklós károsultjainak Budapesten levő aktáit elintézte, s felkérte dr. Vákár P. Arthurt, hogy a négy millió koronát és aktacsomót tartalmazó csomagot vegye magához és juttassa el a károsultaknak. Másnap a gyergyóiak személyesen vették át a négy község részére a kárkifizetések aktáit.

A Gyergyói Nemzeti Tanács küldöttsége Gáspár miniszteri tanácsos előtt is szóba hozta a katonáktól átvett állatállomány szétesztésének kérdését. A hadügyminisztérium álláspontja egyezett a gyergyóiakéval. Eszerint az állatállományból a katonák, özvegyek, árvák, rokkantak s általában a szegény kisemberek kellett részesüljenek.

A GYERGYÓIAK A MAROSVÁSÁRHELYI SZÉKELY NEMZETGYŰLÉSEN

Budapestről a Gyergyói Nemzeti Tanács tagjai fűtetlen vasúti kocsiban Marosvásárhelyre utaztak, ahol részt vettek a Maros folyó menti városban szervezett székely nemzetgyűlésen. Vákár P. Arthur szerint a „*marosvásárhelyi Székely Nemzetgyűlés méreteiben és lelkesedés tekintetében felülmúlt minden hasonló Nemzeti Tanácsi alakulatot.*”

A délelőtti órákban már ott hömpölygött a marosszéki, udvarhelyi harisnyás székelység a főtéren, majd a vármegyeházán gyülekeztek. Ezalatt a nemzeti tanács előértekezletet tartott. Azután tömött, zárt sorokban vonult fel a több ezer főre menő sokaság a kultúrpalotába.

A földszint, az erkélyek, a színpad, az előterek és bejárók zsúfolásig megteltek, amikor a hatalmas orgona a Himnuszba kezdett, és villanyárban úszó ezrek énekétől reszkettek a kultúrpalota gyönyörű falai.

Ekkor Antalfy Endre elnök megnyitotta az ülést, magas szárnyalású beszédében méltatta a nap jelentőségét. Ezután Szádeczky Lajos olvasta fel Erdélyre s a székelységre vonatkozó tanulmányát, melyben az erdélyi románság helyzetét vázolta, s reflektált azokra a támadásokra, amelyeket a Román Nemzeti Tanács intézett a magyar nemzet ellen.

Bíró Balázs önmérsékletre, önbizalomra hívta fel az összesereglett székelység figyelmét. Ésszerű fejtegetéseit zúgó éljenzéssel fogadta a nemzetgyűlés.

Ravasz László református püspök beszéde után dr. Vákár P. Arthur tüzes szónoklatával gyújtotta lángra az összesereglettek lelkét, akik pillanatokig felállva tapsoltak. Indítványára gróf Károlyi Mihály miniszterelnökhöz és Jászi Oszkár miniszterhez a megszálló csapatok ügyében táviratot küldtek. Utána Újlaky segédlelkész gyönyörű beszédével bilincselte le a hallgatóságot, majd a munkásság lelkes felszólalásaival s a Szózat éneklésével a nemzetgyűlés munkálatai véget értek.

A MAGYAR KORMÁNY ÉS A GYERGYÓI NEMZETI TANÁCS ERŐFESZÍTÉSEI A GYERGYÓI SZÉKELYEK KÁRTÉRÍTÉSÉNEK KIFIZETÉSE ÉRDEKÉBEN

Mint láthattuk, a Gyergyói Nemzeti Tanács megkereséseire a Károlyi-kormány óriási erőfeszítéseket tett a gyergyói székelység kártérítése érdekében. A hadikártérítéssel kapcsolatos névsorok és összegek kiutalásáról a Gyergyói Nemzeti Tanács a következő értesítést tette közzé: „*A hadikárok kiutalásának listája a Gyergyói Nemzeti Tanács hivatalos helyiségében vasárnaptól kezdve betekinhető. Kérjük az érdekelteket, hogy belátással legyenek, s akiknek hadikára még nem utaltatott ki, legyenek*

türelemmel. A Budapesten járt bizottság már kész munkát talált, mert a Nemzeti Tanács kérő táviratára nyomban hozzá fogtak a munkához, s az elszámolások már lezárattak. Az akták pár napon belül Remete, Szárhegy, Ditró előjáróságához leküldetnek, s Györgypál Domokos kormánybiztos intézkedni fog, hogy a pénzügyigazgatóság útján a fedezet az adóhivatalhoz leküldessék. Kérve kérjük tehát az érdekelteket, hogy egyéni hadikáraikról a Nemzeti Tanácstól ne kérjenek felvilágosítást, mert egy ideig más vidékek hadikarai folyósítatnak, a belügyminisztérium a szükséghez képest kíván eljárni. Ezúttal kiutaltatott Remete részére 977 451 korona, Ditró részére 969 630 korona, Szárhegy részére 1 millió 131 490 korona és Gyergyószentmiklós részére 1 millió 302 559 korona hadikár. Összesen négy millió háromszáznyolcvanegyszer százharminc korona.”

A kártérítési összegek azonban a korona leértékelése miatt jelentéktelenné váltak. A kifizetett kársegélyek alapjául az 1916. évi értékek szolgáltak, tehát olyan értékek, amelyek az 1918. évi áraknak csak igen csekély hányadát tették ki. A kifizetett 80-90%-os segélyek tehát a tényleg elpusztult vagy elrongált dolgok egy csekély töredékét jelképezték.

A magyar kormány 1918 novemberében mindent elkövetett a belső rend és Magyarország területi integritását szolgáló magyar hadsereg felállítására érdekében. A belgrádi és az aradi tárgyalások nyilvánvalóvá tették, hogy az antant hatalmak, főleg pedig Románia, Magyarország területi feldarabolására törekszik. Ezért a korabeli hadügyminiszter felszólította az 1896–1900. évfolyammal bezárólag az öt legfiatalabb korosztályhoz tartozó katonákat, hogy jelentkezzenek szolgálattételre. Ezekből a fiatalabb katonákból akarta szervezni a hadügyminiszter a belső rend fenntartásához szükséges hadsereget. A gyergyóiak értesülésülete szerint a jelentkezések az egész országban megkezdődtek. A Károlyi-kormány szükségesnek tartotta annak hangsúlyozását, hogy a jelentkezés mindenkire, akire vonatkozik, kötelező, és hogy aki a szolgálat alól kivonja magát, súlyos büntetés alá esik.

A Gyergyói Nemzeti Tanács is népszerűsítette a belső rend és az ország védelmét szolgáló sorozást. Vákár P. Arthur a következőképpen magyarázta a fegyveres hadsereg létrehozásának fontosságát: „Bevonulni katonának! A magyar népkormány elrendelte, hogy a legfiatalabb öt korosztály katonái a zászlók alá bevonuljanak, és fegyveres szolgálatot teljesítsenek. Teljes joggal elvárhatja az ország, hogy azok, akikre ez a parancs vonatkozik, készséggel és haladéktalanul eleget fognak tenni ennek a felszólításnak. Kossuth Lajos riadója óta mozgósítottak nálunk többször is, a zászlók azonban, amelyek alá be kellett vonulni, idegen színek voltak, és a magyar katonák a gyűlölt schwarz-gelb színek alatt idegen érdekekért, dinasztikus hatalmi hóbortokért idegen harctereken véreztek. Most van először arról szó, hogy a

bevonuló katonák kizárólag a magyar haza érdekét szolgálják. A régi imperialista ábrándokkal szakító népkormány pedig nem is azért hívja őket, hogy idegen földön, idegen népek ellen hadakozzanak. Most idehaza a magyar földet kell megvédelmezni az anarchia és a teljes szétezüllés ellenében. Egy pacifista állam sem lehet el hadsereg nélkül, a fegyveres erőre szüksége van a rendnek, a rendre pedig szüksége van azoknak, akik dolgozni akarnak az állam jólétéért és azért, hogy önmagukat és honfitársaikat a nyomortól és a nélkülözéstől megszabadítsák. A népkormány behívójában tekintettel volt arra, hogy csak azokat a legfiatalabb állampolgárokat mozgósítsa, akik aránylag a legkönnyebben tudják meghozni ezt az áldozatot. Lehetetlen az, hogy ebben az országban kivesszét volna minden kötelességérzet és minden hazafiság. Ezért elvárjuk, hogy a legfiatalabb katonák, akik sokszor olyan nagyszerű hősök tudtak lenni a harctereken idegen érdekekért, most saját hazájuk kedvéért is meghozzák azt a kis áldozatot, hogy egy ideig még elcipeljék vállukon a Mannlicher puskát.”

A GYERGYÓSZENTMIKLÓSIK ÉS 1918. DECEMBER ELSEJE

A román katonai hódítást nem lehetett megakadályozni. A románoknak Erdély elfoglalására vonatkozóan a jogalapot a Bukarestből is szervezett, „Gyulafehérvári Nemzetgyűlés” jelképezte. A gyulafehérvári nagygyűlés előtt a román katonai egységek megjelentek Gyergyószentmiklóson. Presan tábornok vezetésével a román sereg 6. hadosztályának jobb oszlopa november 30-ig Gyergyószentmiklóst és Szászrégent birtokába vette, honnan december 2-ig Marosvásárhelyig jutott előre.

Vákár P. Arthur a román hadsereg megjelenésére december elsején a következő kiáltványt fogalmazta meg lapjában:

„Románok!

Királyotok, Hohenzollern Ferdinánd fegyverbe szólított titeket. A királyi szóra a fegyvertelen Magyarország határait léptétek át fegyverrel. De valamint nem az 1916. évben öldöklő háborúra sorakozott, germán militarista eszméktől lenyűgözött magyarság vár titeket, úgy ti sem az öldöklő háborúért jöttetek, hanem jöttök azért, hogy a diadalmas világbéke templomának felépítésében közremunkálkodjatok.

A magyar nemzet kezéből nem az ellenség ütötte ki a fegyvert, hanem letétette a népek békéjének, a népek boldogulásának gondolata, az a Krisztusi szeretet, amelyet császári önkénnyel, fegyveres erővel négy évig rabságban lehetett tartani, de amely dicsőségesen úgy támadott fel, mint negyvenedik napon ama Názáreti, aki az emberiségért viselte a szenvedés golgotáját, a fájdalom töviskoszorúját.

Románok! Kit kerestek? A názáreti Jézust keresitek?

Nincs itt... Feltámadott!

Románok! Mit kerestek? Leigázott testvéreiteket keresitek? Ők már nincsenek! A népek szabadságával, a népek boldogulásával együtt a ti testvéreitek is boldogok, szabadok lettek!

Románok! Magyarország, a múlt bűneivel együtt meghalt; a Magyar Népköztársaság e hazában élő minden nemzet vérelhullásából feltámadott.

Gyenge szóval, de megértő szívvel közeledünk hozzátok. Magyarország integritását ne bántsátok! A világháború is véres tanúbizonyságot tett arról, hogy ezt testvérként védelmeztük együtt; pedig ez a Magyarország a régi osztályuralkodó föld volt, amelynek urai egyformán vétkesek voltak a magyar nemzettel szemben ép úgy, mint román testvéreinkkel szemben.

A Magyar Népköztársaság a népek boldogságára törekszik. Ebben a boldogságban egyenlő részesnek akarjuk látni román testvéreinket is. Jólétben, kultúrában együtt, mint részes felek akarunk haladni. A közszabadságokban, az államigazgatás minden ágában együtt akarunk haladni.

Minden nemzet, ki a Kárpátoktól körülhatárolt, a Duna, Tisza által megszabott áldott földön akar élni, saját anyanyelvén imádhathja Istenét, szolgálhatja Hazáját.

A népköztársasági Svájc akadémiái példáját mutatta annak, hogy több nemzet gyermekei miképpen egyesülhetnek egy demokratikus köztársaságban, s Svájc hullámain hiába csapkodtak az átkozott háború hullámai: Svájc a béke hazája maradt.

Ez legyen Erdély! A Kelet Svájcza.

Románok! Vendégként várunk, vendégként fogadunk benneteket. Nyugodtan várjuk a világszabadság szerető nemzeteinek békétárgyalását.

A világbékét akarjuk! A népek boldogságát akarjuk. Vértivatarokban megtisztult lélekkel mondjuk ezt.

Magyarok! Románok! Legyetek a Magyar Népköztársaság testvéri gyermekei. Így akarjuk! Így legyen!

Isten minket úgy segítjen!”

A ROMÁN CSAPATOK GYERGYÓSZENTMIKLÓSON 1918 DECEMBERÉBEN

A Károlyi-kormány a belgrádi tárgyalásokon kénytelen volt az antant hatalmak magyarországi jelenlétébe beleegyezni. Az ürügyet az ún. kommunista veszély jelentette. Az antant hatalmak katonai megszállása tulajdonképpen Magyarország szuverenitásának a súlyos megsértését jelentette. A Károlyi kormány tárgyalói Magyarország felosztásának ilyen szerű veszélyét nem érzékelték és beleegyeztek a katonai megszállásba, de ők a megbeszélések során a francia csapatok jelenlétéhez ragaszkodtak. Az antant államok azonban Romániát is a szövetségükhöz tartozó országnak minősítették, és a Magyarországgal szembeni területi követelést

megfogalmazó államot bízták meg a Kárpát-medence keleti felében a rend fenntartásával. Ezzel tulajdonképpen hozzásegítették a románokat Erdély, Bánság, Partium és Máramaros térségének a meghódításához.

Gyergyószentmiklóst és Gyergyó vidékét a Presan tábornok által vezetett román hadsereg VI. hadosztálya szállta meg 1918. november 30-án. Ez a hadsereg december 2-án elfoglalta Marosvásárhelyt. A VI. hadosztály helyét Gyergyóban 1918. november 3-án elfoglalta a Moşoiu generális által vezetett VII. román hadosztály.

A gyergyói részekre bevonult katonaság a székely lakossággal mindenütt békésen viselkedett, s ha időnként egy-két idegen őrzőjárat nem cirkált volna és nem jelentek volna meg a falakon plakátok, a lakosság nem érzékelte volna a megszálló csapatok jelenlétét. A román katonai parancsnokság december 5-én az alábbi hirdetményt bocsátotta ki.

„Hirdetmény

1. A lakosság maradjon nyugodtan és folytassa az eddigi foglalkozását.
2. A katonasággal szemben ellenséges magatartást ne tanúsítson, a vasutat, távírdát és telefont ne rongálja meg.
3. Minden fegyver 1918. évi december hó 7-én déli 12 óráig a gyergyószentmiklósi városházához beszolgáltatandó.
4. Tilos minden gyűlés, összejövetel vagy nagy tömegben való járkálás. Úgyszintén tiltva van 5 lépésen belül közelebb lépni a szolgálatban levő őrhöz vagy járőrhez.
5. Esti 11 órától reggel 4 óráig a lakást elhagyni tilos, akinek ezen időközben lakásán kívül valami halaszthatatlanul sürgős elintéznivalója van, az forduljon a Deák Ferencz-utca 14 szám alatt levő katonai parancsnoksághoz, hol engedélyt és kíséretet kap.
6. A telkek kapui éjjel-nappal nyitva tartandók, hogy a katonai hatóság bármely időben ellenőrzés céljából bemehessen.
7. A járőrök felszólítására köteles mindenki megállni.
8. Minden árufelhalmozás szigorúan tilos. Maximális árnál nagyobb árakat felszámítani nem szabad.
9. Ötven liternél több benzinkészlet, továbbá a takarmány és élelmiszer feleslegek a katonai hatósághoz bejelentendők.
10. A katonaság a rekvirálást a polgári hatósággal egyetértőleg ejti meg, a rekvirált cikkek felhívásra azonnal átadandók, melyekért a maximális ár készpénzben fog fizettetni. A polgári hatóság mellőzésével eszközölt rekvirálás a katonai parancsnoksághoz haladéktalanul bejelentendő.”

A gyergyói emberek azt a hírt is terjesztették, hogy a román csapatokat Gyergyószentmiklós urai hívták be, hogy ne vonják őket felelősségre

hivatali visszaéléseik miatt. Vákár P. Arthur szerint: „*Ez a szóbeszéd egyébként vándor betegségként terjed városról-városra, mint a leggyilkosabb spanyolnátha, s amit mondtak Tölgyesen vagy Csikszeredán, ugyanazt mondják Gyergyószentmiklóson, Szászrégenben és Marosvásárhelyen.*”

A román megszállással kapcsolatban a Károlyi Mihály vezette népkormány a következőképpen érvelt: mivel francia csapatok még nem jöhettek Erdélybe, a román csapatok antant csapatoknak tekintendők, s így a román katonai egységek a fegyverszüneti szerződés alapján Erdélyt a béke aláírásáig megszállják, hogy itt a belső békét és rendet biztosítsák.

A ROMÁN MEGSZÁLLÓ HADSEREG ÉS A GYERGYÓI NEMZETI TANÁCS

A november 30-án a Gyergyószentmiklóst megszálló román csapatokkal a gyergyószentmiklósiaknak formális volt a kapcsolata. Az 1918. december 3-án a várost megszálló román katonák már emberibben viszonyultak Gyergyószentmiklós elöljáróihoz. Vákár P. Arthur kezdeményezésére Bogdán főhadnagy, Mărgărescu őrnagy, Abdul Refid és Mertere kapitány megbeszéléseket folytattak dr. Vákár P. Arthur, Görög Joachim, Orel Dezső, dr. Fodor Béla, Mihály József, dr. Kugler Vilmos, Merza Vilmos és Selyem István gyergyószentmiklósi elöljárókkal.

A megbeszélések során dr. Vákár P. Arthur előterjesztésében mindenekelőtt utalt arra, hogy e vidék minden lakója a fegyverszüneti feltételek alapján áll, s a megszálló román csapatokat a belső rend és béke fenntartására kiküldött fegyveres erőnek tekinti, működésük elé gátat emelni se nem tud, se nem akar, miután tudja, hogy a döntő szót a békekonferencia fogja kimondani. Egyébként a Székelyföldet Magyarország integráns részének tekinti, s a megbeszélést azért tartja szükségesnek, hogy a polgárság és a megszálló katonaság között mindenféle félreértést kiküszöböljenek, s így a rendet és a békét biztosíthassák.

Mărgărescu őrnagy kijelentette, hogy ő Erdélyt már Románia testéhez tartozónak tekinti s éppen ezért intézkedéseiket ez a status quo irányítja.

Ezután a gyergyóiak több konkrét kívánságot terjesztettek elő. Kérték a közlekedés szabadságát s az áru-, személy- és postaforgalom zavartalan-ságát, a cenzúra mérséklését, a vadászfegyverek visszaadását és a főgimnázium épületének a beszállásolás alóli mentesítését. Megállapodtak abban, hogy mindezen kérdéseket a Maroshévízen székelő tábornok elé fogják terjeszteni, ezért is egy küldöttség fogja felkeresni Moşoiu generálist maroshévízi szállásán.

A Gyergyószentmiklóst – a fegyverszüneti feltételek alapján – megszálló román csapatok parancsnokságai minden tekintetben a megértést keresték

a város lakosságával szemben. Gyergyószentmiklós lakossága is megértő, nyugodt viselkedést tanúsított.

December 12-én a suceavai 16. gyalogezred III. zászlóalja, Racovean alezredessel az élen érkezett Gyergyószentmiklóstra. A polgársággal az érintkezést Ilescu kapitány teljesítette, általános megelégedés mellett. A tisztikar, Ardelean segédtsízt, Gheorghiu főhadnagy, Barbu George és Brenciu hadnagyok minden tekintetben emberségesen viselkedtek a lakossággal. Racovean alezredes és Ilescu kapitány december 18-án távoztak Gyergyószentmiklósról. Őket a megszállásban a 27. gyalogezred egy különítménye váltotta fel. Parancsnokuk Nicolau kapitány volt. Tisztikaruk Radu és Patric főhadnagyokból és Boantez hadnagyból állt.

Az antant hatalmak színeiben megjelenő román hadseregnek Erdélybe való bevonulását meg kellett volna akadályoznia Károlyi Sándor kormánynak. A magyar népköztársaság rendelkezésére álltak a november hónap folyamán besorozott újoncok és a nemzetőrség tagjai, akik megvédehették volna Erdély területét. Ők azonban 1918. december 1-én a belügyminiszter rendeletével feloszlatták a nemzetőrséget Magyarország-szerte, s ezzel megfosztották az országot az önvédelem lehetőségétől. A gyergyószentmiklósi nemzetőrség 1918. december 17-ig teljesített szolgálatot. Mivel a nemzetőrség követelte a korrupt városvezetés visszaéléseinek a kivizsgálását, a helyi tisztségviselők a román hadsereggel együttműködve, az önvédelem szempontjából oly fontos intézményt felszámolták.

NAGYKÖZSÉGGÉ VÁLJON GYERGYÓSZENTMIKLÓS?

Bár a korrupt városvezetés ellen 1918. november 22-én lázadtak fel a gyergyószentmiklósi nemzetőrség egyes tagjai, a város ügy- és vagyongazdálkodásának a kivizsgálása ügyében egy hónap múlva sem történt előrelépés. December 22-én Csíkvármegye kormánybiztosa dr. Tódor Béla városi tisztí felügyészt bízta meg a vizsgálatok gyors lefolytatásával.

A korrupt városvezetés a felelősségre vonást a településnek községgé való ledegradálásával akarta elkerülni. Vákár P. Arthur szerint „*minden józan gondolkodású ember belátta és megértette azt, hogy itt nem a városban, mint intézményben van a hiba, hanem az emberekben, a mulasztást elkövetett tisztviselőkben*”, majd eszmefuttatásában a következő következtetésre jutott: „*...mindenki megállapíthatja, hogy itt a háborús évek mulasztásainak kivizsgálására s a mulasztások megtorlására van szükség. Akik mulasztást és bűnt követtek el, azok haladéktalanul távozzanak helyeikről s a helyettesítéssel kapcsolatban kezdődjék meg nyomban a város ügy- és vagyongazdálkodásának felülvizsgálata.*”

Ezzel kapcsolatban a *Csíkvármegye* című lap főszerkesztő-tulajdonosa az egyik gyergyószentmiklósi polgár levelét tette közzé:

„Tekintetes Szerkesztő úr!

Bocsásson meg! Nem tudom miként is fejezzem ki magam a városunk jeleni tisztviselőivel szemben. Minek nevezzem lépéseiket? Mint hasonlítsam össze őket: a várost, a tisztviselőit, a leendő, akarandó községet és a bukott városi előljárókat?

Szentmiklós bukik? Megy, távozik a városok sorából? És ők? Ők ezt akarják! Ők aláírták az ítéletet: távozz város, jere község, mert mi csak tégedet akarunk, mert csak te tudsz minket, embereket, polgárokat eltartani!!!

A nép ezt akarja. Azt értem, mert én is, mint egyik polgár ezt akarom, t. i., hogy Szentmiklós község legyen.

De én nem azért, hogy nem tud eltartani a »város«, s hogy csak a »községben tudok megélni«? Nem! Én csak azért akarom ezt, hogy a várost megmentjük a piócák további élőködésétől, s hogy cseréljük ki a vezetőinket: a városi vezetőket községi vagy városi vezetőkre, nem mindegy. Jó vezetőkre! Kik nem maguk magukra és magukért, hanem a néppel a népért, a polgárokkal együtt akarnak s fognak dolgozni.

Éppen ezért vigyázz te nép! Vigyázzatok polgárok! Bírálj! Ítélj igazságosan!”

A következőkben Vákár P. Arthur a saját véleményét a következőképpen tudatta a gyergyószentmiklósi viszonyokkal kapcsolatban:

„A Csíkvármegye (hetilap) egy évtizedet töltött el a szakadatlan nógatásban, ösztökölésben, de szavaink igazán »falra borsók« voltak.

A háború négy esztendeje alatt hétről-hétre könyörögtünk, hogy a néppel bánjanak szeretetteljesen; panaszait hallgassák meg, s ha igazságos a panaszuk, orvosolják (...).

Akkor a felmentésekkel, szabadságoltatással, bevonulatásokkal, hadisegélyekkel örökös rettegésben tartották a polgárságot, s azt hitték, hogy a háború gyászos hatalmaskodásának sohasem lesz vége.

Nagy fokú gyávaság és erkölcsi silányság kell ahhoz, hogy most, amikor a leszámolás órája üt, akkor egyesek arra gondolnak, hogy akkor menekülnek a felelősség alól, ha a községgé való visszafejlődés mögé elbújnak. Viszont vakoknak képzelik azokat, akik – szerintük – nem látják az ő ravaszkodásukat. Tovább megyünk. E mozgalomban nem vehetnek részt, akik a múlt bűneiben részesek, de azok sem, akiket a nemzeti vagyon harácsolásáért a népitélet sújtott.

Az cselekszik helyesen, aki bevárja a bekövetkezendő eseményeket. Mi biztosan hisszük, hogy a város ügy- és vagyonkezelésének megvizsgálására a Nemzeti Tanács által kért és a kormánybiztos által kiküldött két szakközeg munkájának meg lesz a tisztító hatása.

Az időt nem tartjuk alkalmasnak arra, hogy Gyergyószentmiklós polgárságának nagy érdekei holmi »község-város« játékban merüljenek ki.

Először védjük meg vagyoni érdekeinket. Először lássuk, ki mit csinált a város közságonával s a polgárság érdekeivel.

Ha majd tisztán látunk, s a nyugalom korszaka beköszönt, s látjuk, hogy a város a polgárságnak kárára van, akkor mi leszünk a községgé való visszaalakulás vezetői.

Egyesek mulasztásaiért azonban nem lehet a közérdeket megkárosítani.”

ÚJ TISZTSÉGVISELŐK GYERGYÓSZENTMIKLÓS ÉLÉN

November havában a város közössége a frontokról visszatért katonasággal együtt népgyűlést tartott, s ezen a népgyűlésen egy olyan határozati javaslat szerepelt, amelyet ha elfogadtak és végrehajtottak volna, akkor a város tisztviselői egy-kettő kivételével helyüket ott kellett volna hagyják. Erélyes és meggyőző tevékenység kellett ahhoz, hogy a népgyűlés álláspontját megváltoztassa, s így történt, hogy dr. Vákár P. Arthur, dr. Tódor Béla, dr. László Dezső, dr. Kugler Vilmos és Mihály József közbelépésére a tisztviselők helyeiken maradhettek, s a népgyűlés határozatát úgy módosította, hogy működésüket felülvizsgálja, s a vizsgálat eredményéhez képest fogja követelni a bűnösök eltávolítását.

Vákár P. Arthur szerint a „kiküldött bizottságok működésüket vagy egyáltalán meg sem kezdték, vagy csak lanyhán végezték, s így az eredmény biztosítása szempontjából szakemberek kiküldése vált szükségessé.” A kivizsgálások eredményeként három jelentés készült: egyik a dr. Tódor Béláé, városi tiszti főügyészé, a másik a Bazsó Géza járási számvevőé, a harmadik a dr. László Dezső ügyvédé, akit a város ügy- és vagyonkezelésének ellenőrzésére a népgyűlés mint megbízottat küldött ki.

E három jelentést felterjesztették a kormánybiztoshoz. E jelentések alapján dr. Györgypál Domokos kormánybiztos tömeges felfüggesztést és fegyelmi vizsgálatot rendelt el. Közben a város volt polgármestere, Orel Dezső nyugdíjaztatását kérte.

A korrupciós városvezetés felfüggesztésével kapcsolatos nagygyűlést és az új városatyák 1919. január 26-i kinevezését Vákár P. Arthur a következőképpen mutatta be:

„Gyergyószentmiklós város és környéke sohasem volt elkényeztetve a főispáni járások által, s így a kormánybiztos érkezésének híre méltó érdeklődést váltott ki a város polgársága körében.

A kormánybiztos dr. Márton László főszolgabíró kíséretében érkezett meg Gyergyószentmiklóstra, ahol a képviselőtestület helyett egy széleskörű testület hivatott meg arra a tanácskozáásra, amelyen a város jövődő adminisztrációjának sorsa intéztetett el.

Az értekezletet dr. Györgypál kormánybiztos nyitotta meg. Jelen voltak: Görög Joachim, Szabó György, Kádár Vencel, Szabó Vencel, Tamás János,

Benedek Mihály, Dániel Károly, Tóth Lajos, dr. Tódor Béla, Kary Károly, Lengyel Ignác, Sáska Mihály, Strasszer Imre, László István, Zárug Zakariás, Madaras Albert, Márton Lajos, Ferenczi István, Nagy István, Molnár András, Török Tamás, Gáspár Máté, Sándor Elek, dr. Lőrincz Károly, Bajna Árpád, Burján Péter korcsmáros, György Béla, Kolombán Lajos, Madaras Balázs, Burján Péter, Blénesi István, Kolombán Ferenc, Romfeld János, Kercsó Sándor, Kassay Imre, Mihály József, Blénesi Félix, Demeter Ferenc és Pál Ferenc.

A kormánybiztos ismertette az okokat, amely miatt ezen látogatása szükségessé vált. Hangsúlyozta, hogy a rendelkezésére álló jelentésekből s az abban foglalt adatokból azon kényszerhelyzet elé állított, hogy egy tisztviselőnek nyugdíjaztatási kérését kellett elfogadnia, három felfüggesztését rendelte el, s négy tisztviselő ellen a fegyelmi vizsgálat bevezetése vált szükségessé.

Felhívta dr. Tódor Bélát, hogy a város súlyos helyzetére való tekintettel a polgármesteri állást foglalja el. Dr. Tódor Béla kijelentette, hogy a város és a polgárai érdekeit tartva szem előtt, a kényszer parancsszavának engedve a polgármesteri teendőket ellátását elvállalja. Dr. Tódor férfiass kijelentését az egybegyűltek harsány éljenzéssel fogadták.

A múlt közigazgatásában az ilyen lépések ismeretlenek voltak, viszont kétségtelen tény az, hogy a közigazgatás fejtelten és féktelen garázdálkodása sehol sem öltött oly mérvet, mint Gyergyószentmiklóson, ahol három-négy évig költségvetés és számadás nélkül vezették a várost, ahol vagyoneleltár sohasem készült, a törvény által előírt közgyűlés ismeretlen fogalom volt, s utalványozásra s pénztárvizsgálatra csak elvéve gondoltak."

A nagygyűlés után megalakult Gyergyószentmiklós város új előljárássága. Orel Dezső polgármester helyét dr. Tódor Béla városi ügyész foglalta el, a felfüggesztett főjegyző helyét dr. Csiby Andor városi tanácsos, a számvevő helyét Török Tamás vizsgázott számvevő, városi írnok, az eltávozás és elhalálozás folytán megürült aljegyzői állást Kassay Imre jegyzővel, s a főmérnöki állást László Antal okleveles mérnökkel töltötték be. A helyettes polgármesterré kinevezett tisztí ügyészi állást dr. László Dezső töltötte be.

Az így újjászervezett városi tisztviselői kar 1919. január 26-án megkezdte működését, csupán dr. Csiby Andor volt ideiglenes szabadságon, akinek hazajövetelét a vonatjárások szünetelése késleltette.

ROMÁN POLGÁRMESTER GYERGYÓSZENTMIKLÓS ÉLÉN

Az új tisztviselői karnak a városvezetést megújító tevékenysége a román uralom jellegének megváltozása miatt nem tartott sokáig.

A reális román hatalomátvételtől a Historia Domusban a következőképpen emlékeztek meg: „1919 február hava egyik napján Voltorezski kapitány

összehívatta a képviselőtestületet és azt kívánta, hogy a román nemzeti zászlót téessük ki. Mi erre hajlandók nem voltunk, hivatkoztunk arra, hogy a békekonferencia még nem döntött, sőt óvást emeltünk, s a jegyzőkönyvet a jelen volt 27 tag aláírta, köztük a két plébános is.

Szabó Györgyöt és Görög Joachimot valószínűleg ezért 1919. április 7-én mindnyájunkat a román csendőrök letartóztattak [a mondatban lévő helytelen nyelvtani szerkezet eredetileg is így szerepel a *Historia Domusban* – a szerk. megjegyzése] és letartóztatva voltunk április 19. estig. Ekkor szabadon bocsátottak. Nem is mondták meg a letartóztatás okát.” A város új (helyettes) polgármestere, Tódor Béla nem vállalta az eskü letételét a román hatóságoknak. Ezt követően „1919. május 19-én vették át a városi hivatalokat. Dr. Tódor Béla helyettes polgármestert hivatalából kivezették, helyébe polgármesternek Prekup Emil ügyvédet, városi ügyésznek pedig Dobrán Mihály ügyvédet tették.”

FELHASZNÁLT FORRÁSOK, IRODALOM

- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 26. Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. K 255. Pénzügyminisztérium, Elnöki iratok.
- Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Gyergyószentmiklósi Gyűjtőlevéltára Gyergyószentmiklósi Szent Miklós Plébánia iratai.
- Gyergyószentmiklósi Csíkvármegye hetilap
Kolozsvári Ellenőr napilap
Kolozsvári Hírlap napilap
- Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, 1984, Kossuth Kiadó.
- Ádám Mária: *A kisantant*. Budapest, 1980, Kossuth Kiadó.
- Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéből 1918–1919*. Összeállította és sajtó alá rendezte Ádám Magda, Ormos Mária. Budapest, 1999, Akadémiai Kiadó.
- Erdély története*. Szerkesztette Szász Zoltán, Budapest, 1987, Akadémiai Kiadó, III. k.
- Mărdărescu Dumitru: *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei*. București, 1921.
- Ștefan Pascu: *Făurirea statului național unitar român*. București, 1983.